

Україна і вплив світової фінансової кризи на можливі напрями розвитку ЄС

Стаття присвячена вивченню впливу світової фінансової кризи на розвиток ЄС. Авторкою обґрунтовується ймовірність додержання ЄС двох стратегій: стратегії утримування від прийому нових членів до покращення структури ЄС і стратегії прийняття нових членів і одночасно з цим серйозної зміни механізму взаємодії всередині ЄС. Виходячи з аналізу цих двох стратегій авторка робить висновок, що в сучасних умовах структурної перебудови і ймовірної зміни механізму внутрішньої взаємодії країн – членів ЄС термін вступу до нього України визначається цими процесами.

Ключові слова: світова фінансова криза, єврозона, структура ЄС, стратегія розвитку ЄС, вступ України до ЄС.

Статья посвящена изучению влияния мирового финансового кризиса на развитие ЕС. Автором обосновывается вероятность использования ЕС двух стратегий: стратегии воздержания от приема новых членов до улучшения структуры ЕС и стратегии принятия новых членов и одновременно с этим серьезного изменения механизма взаимодействия внутри ЕС. На основе анализа этих двух стратегий делается вывод о том, что в современных условиях структурной перестройки и вероятного изменения механизма внутреннего взаимодействия стран – членов ЕС дата вступления в него Украины определяется этими процессами.

Ключевые слова: мировой финансовый кризис, еврозона, структура ЕС, стратегия развития ЕС, вступление Украины в ЕС.

The article deals with the influence of the world financial crisis on the development of the EU. The author thinks that the two possible strategies could be adopted: the first one is focused on the improving of the EU structure and not accepting the new members while the second strategy is focused on the constructive changes in the mechanism of the interrelationships among EU member states inside the union itself, as well as accepting new members. The processes in the EU shape its policies and thus determine the EU–Ukraine relations. Ukraine's joining the EU under these structural changes is likely to be postponed.

Keywords: world financial crisis, euro zone, EU structure, EU development strategy, Ukraine's joining the EU.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза викликала серйозні зміни в функціонуванні Європейського Союзу (ЄС) і створила можливості виходу ряду країн – членів ЄС з єврозони. В цих умовах виникає проблема ймовірної зміни стратегії розширення ЄС і її впливу на час вступу України до ЄС.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Серед останніх досліджень, присвячених впливу світової фінансової кризи на розвиток ЄС і Україну та відносини між ними, слід відмітити праці зарубіжних вчених Д. Долгова, П. Кругмана, українських вчених І. Бураковського, В. Геєця, М. Дудченка, Я. Жаліла, Д. Лук'яненка, Ю. Макагона, Ю. Пахомова, А. Поручника, А. Румянцева, В. Сіденка, А. Філіпенка, О. Шнипка, О. Шниркова. Аналіз цих досліджень дозволяє зробити висновок, що внаслідок прийняття до ЄС країн із різним ступенем розвитку ЄС стає особливо чутливим до впливу світової фінансової кризи, потребує суттєвих змін своєї структури і механізму взаємодії країн–членів, що ускладнює вступ до нього України.

Метою статті є виявлення перспектив вступу України до ЄС в умовах тих можливих змін у напрямках розвитку ЄС, які спричинені дією світової фінансової кризи.

Виклад основного матеріалу. Виявлення впливу світової фінансової кризи на можливі напрями розвитку ЄС вимагає певного аналізу його становлення і розвитку. В основу аналізу покладено фундаментальні праці Д. Дайнена [1], Р.О. Заболоцької [2] і тематичного збірника праць [3], в яких глибоко і всебічно розглядається становлення та розвиток ЄС.

В історичному плані вважається, що початком утворення Європейського Союзу була реалізація проекту організації Європейського об'єднання вугілля і сталі («план Шумана»), який вступив у дію 1 січня 1952 року. У 1957 році в Римі були підписані Договір про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії. Договір про створення ЄЕС містив у собі цілі і принципів основи діяльності зазначених трьох європейських товариств і забезпечував можливість інтеграції інших сфер економічного і соціального життя, зовнішньої і внутрішньої політики [1].

Ціллю Європейського Співтовариства (ЄСп) було створення «спільного ринку», до складу якого спочатку входили шість держав–членів: Бельгія, Люксембург, Нідерланди, ФРН, Італія, Франція [2, с. 51–52]. У 1973 році до ЄСп вступили Велика Британія, Данія, Ірландія, у 1981 році – Греція, у 1986 році – Іспанія і Португалія, у 1995 році – Австрія, Фінляндія та Швеція. У 2004 році до складу ЄС увійшли Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словенія, Словаччина, Угорщина, Чехія, а у 2007 році – ще дві країн – Болгарія і Румунія [3, с. 320].

З кожним етапом розширення ЄС до нього вступали країни, рівень економічного і політичного розвитку яких був нижчий рівня тих країн, які уже входили до складу ЄС. Нові члени вважали, що входження їх до ЄС забезпечить їм більш

динамічний розвиток, покращить їхній стан у світовій економіці, підвищить рівень конкурентоспроможності.

Паралельно з розширенням відбувалася зміна якості функціонування ЄСп. Спочатку він функціонував як зона вільної торгівлі [2, с. 52]. Відповідно до положень Римського договору були скасовані митні збори і кількісні обмеження в торгівлі між країнами – членами Співтовариства. В 1962 році була введена в дію єдина сільськогосподарська політика [2, с. 56].

З 1 липня 1968 року по 1986 рік ЄСп функціонував як митний союз, до складу якого в 1986 році входило 12 країн. Наступним етапом розвитку інтеграційного об'єднання було створення спільного ринку. Та у 1982 році була сформульована ідея переходу від створення спільного до єдиного внутрішнього ринку (ЄВР), яка набула конкретного вигляду у відомій під назвою «Біла книга про створення внутрішнього ринку» детальній програмі Європейської Комісії.

До утворення ЄВР спільний ринок був об'єднанням національних ринків країн – членів ЄС, пов'язаних між собою, але розділених великою кількістю різноманітних бар'єрів, які обмежували їх господарську взаємодію. Прикордонні формальності, адміністративні умови, відмінності в податковому режимі, технічні, санітарні та екологічні норми і стандарти заважали лібералізації міждержавних економічних зв'язків, стримували зростання економік, їх інтегрування в єдиний господарський комплекс. Створення ЄВР відбувалося на основі Єдиного європейського акту, який набрав чинності 1 липня 1987 року, та «Білої книги про створення внутрішнього ринку». Актом ставилося завдання про створення до 31 грудня 1992 року єдиного внутрішнього ринку «як простору без внутрішніх кордонів, у рамках якого забезпечується вільний рух товарів, послуг, людей та капіталів» [2, с. 63].

Важливим аспектом становлення і розвитку ЄС стало формування Європейської валютної системи (ЄВС) та утворення Валютного союзу. В 1971 році країни ЄС прийняли план створення валютно-економічного союзу («план Вернера»), який передбачав перехід його учасників до єдиної валюти, спільних золотовалютних резервів і єдиної політики в галузі міжнародних розрахунків. Реалізація цього плану через значні витрати видалася неможливою для ряду країн і тому звелася тільки до створення в 1972 році механізму підтримки взаємних курсів валют цих країн («європейська валютна змія»).

У грудні 1979 року за ініціативою ФРН і Франції було прийнято план, в якому йшлося про створення не валютно-економічного союзу, а Європейської валютної системи (ЄВС). В основу ЄВС покладено принцип «фіксованих, але гнучких паритетів» національних валют країн-учасниць, офіційно прив'язаних до спеціально створеної європейської валютної одиниці – ЕКЮ. Участь у системі передбачала координацію державами-членами валютної політики відносно третіх країн. Система набула чинності в березні 1979 року. До неї входили ФРН, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Данія, Ірландія і Люксембург. Велика Британія висловила наміри вступити до неї у майбутньому [2, с. 58–59].

7 лютого 1992 року було підписано Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір), який набрав чинності 1 листопада 1993 року і визначив склад і структуру ЄС, його цілі і принципи. Відповідно до цього договору інтеграція фінансових систем країн ЄС відбувалася шляхом створення Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ), до якої входили Європейський центральний банк (ЄЦБ), національні центральні банки країн ЄВС. Національні банки країн ЄС, які не були членами ЄВС, входили до складу ЄСЦБ з особливим статусом: вони могли проводити незалежну монетарну політику, але не мали права голосу при вирішенні питань, пов'язаних з єдиною валютною політикою країн – членів ЄВС [2, с. 73].

Відповідно до ст. 105 Маастрихтських угод основним завданням ЄСЦБ було:

- визначення та втілення монетарної політики ЄС;
- проведення операцій з обміну валют;
- зберігання та управління офіційними валютними резервами країн-учасниць;
- забезпечення бездоганного функціонування платіжних систем.

Головною умовою успішної діяльності ЄСЦБ вважалася її незалежність від національних установ. Відповідно до ст. 107 Маастрихтських угод жоден член чи співробітник не має права приймати або шукати вказівок з боку національної влади в питаннях керування монетарною політикою ЄС. ЄЦБ відповідно до Маастрихтського договору є повністю самостійним і незалежним від країн, що його створили. Основні принципи, на яких побудований ЄЦБ, такі:

- незалежність прийняття рішень та незалежність від вказівок органів Союзу й урядів; політична незалежність. Рішення ЄЦБ не повинні знаходити ухвалення з боку урядів чи будь-яких органів Європейського Союзу. ЄЦБ не повинен просити та приймати від них вказівки. Цей принцип підтверджений статтею 107 Маастрихтських угод; в ній також вказано, що країни та органи ЄС зобов'язуються поважати принцип політичної незалежності ЄЦБ та не будуть намагатися впливати на рішення членів ЄЦБ індивідуально чи колективно. Всі національні банки обов'язково підпорядковують свою діяльність ЄЦБ, а виконавча рада ЄЦБ слідує за виконанням цього зобов'язання;

- повна автономія прийняття рішень, які стосуються валютної сфери. ЄЦБ має бути економічно незалежним, тобто повинен мати можливість вести грошову політику без впливу з боку національних установ країн-учасниць. Питання економічної незалежності достатньою мірою закріплено в статті 105 Маастрихтських угод, де описано право ЄСЦБ вільно формувати валютно-фінансову політику ЄВС, проводити валютні інтервенції, керувати резервами країн-учасниць;

- заборона кредитування державного сектору. ЄЦБ забороняється ліквідувати дефіцит державного бюджету будь-якої з країн-учасниць шляхом емісії. Стаття 104 Маастрихтських угод забороняє ЄЦБ купувати облигації країн –

учасниць ЄЦБ чи надавати прямі грошові кредити. Це положення підкріплене тим, що держави – учасниці ЄЦБ не несуть зобов'язання по боргах інших членів Союзу. ЄЦБ не має також права скупувати облигації будь-якого державного підприємства;

– незалежність та професійна відповідність, кваліфікація членів ЄЦБ. Незалежність членів ЄЦБ визначена статтею 107 Маастрихтських угод, де наведена процедура обрання членів Виконавчої ради [2, с. 71–72].

Наступним стало завдання перетворення в рамках ЄС ЄВС у Валютний союз і введення замість ЕКЮ єдиної європейської валюти євро. Результатом її рішення стало утворення єврозони, до якої спочатку входили 11 країн – членів ЄС, а зараз – 17 (Австрія, Бельгія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Франція, Греція, Словенія, Кіпр, Мальта, Словаччина, Естонія).

Таким чином, з утворенням ЄЦБ країни-учасниці втратили можливість проводити незалежну монетарну політику та узгоджувати натурально-речовий та грошово-вартісний аспекти виробництва. На рівні ЄС також відбулося певне послаблення можливостей ефективного управління економічними процесами керівництвом ЄС внаслідок неможливості для них прямого впливу на ЄЦБ і тим самим на фінансові процеси, які в ринкових умовах визначають економічні процеси.

Теоретично обґрунтованим є положення про те, що обмеження ефективного управління економічними процесами веде до погіршення стану економіки, а відповідно і її фінансової системи. Очевидно, що це положення є актуальним і для ЄС. За умов відсутності узгодженості між діями органів економічної і фінансової (монетарної) влади може встановитися позитивний зворотній процес, що вестиме до прогресуючого погіршення стану як окремих країн-членів, так і всього Європейського Союзу. Це погіршення супроводжуватиметься послабленням інтегрованості і посиленням диференціації країн – членів ЄС. Саме такий процес розвивається в ЄС у зв'язку з дією світової фінансової кризи.

Сучасний стан ЄС не дозволяє визначити його як консолідовану регіональну структуру.

По-перше, має місце значна різниця у рівні економічного і політичного розвитку країн – членів ЄС. Про це свідчать такі дані. За рейтингом 181 країн за обсягом валового внутрішнього продукту на душу населення, розрахованому Міжнародним валютним фондом за паритетом купівельної спроможності національних валют в 2011 році, країни ядра ЄС мають такі показники: Нідерланди \$42 183 на душу населення і 10-те місце, Австрія відповідно \$41 822 і 11-те, Швеція – \$40 394 і 14-те, а країни периферії ЄС – Латвія відповідно \$15 662 і 57-ме, Болгарія – \$13 597 і 69-те, Румунія – \$12 476 тис. на душу населення і 74-те місце [4]. Значно відрізняються країни ЄС і за рівнем конкурентоспроможності. Так, згідно з рейтингом конкурентоспроможності за період 2011–2012 років, розрахованим за методикою Всесвітнього економічного форуму, Швеція посідає третє

місце, Фінляндія – четверте, Німеччина – шосте, Нідерланди – сьоме, а Словаччина – 69-те, Болгарія – 74-те, Румунія – 77-ме, Греція – 90-те місце [5].

По-друге, в межах ЄС існують дві валютні зони – зона євро і зона країн з власною валютою. Тобто на сучасному етапі розвитку ЄС можна визначити як неоднорідне утворення, що складається з наступних чотирьох груп країн, що входять до: 1) ядра і зони євро; 2) ядра і зони власної валюти; 3) периферії і зони євро; 4) периферії і зони власної валюти.

Європейська Рада на саміті в Лісабоні у березні 2000 року визначила для ЄС стратегічну мету ЄС – стати найбільш конкурентоспроможною і найбільш динамічною у світі економікою, основою на знаннях, здатною до безперервного гармонійного зростання, створення більшої кількості робочих місць продуктивної праці і тіснішого соціального гуртування. В 2001 році країни – члени ЄС прийняли цю Лісабонську декларацію [6, с. 145]. Виходячи з цього логічно стверджувати, що досягнення цієї мети передбачає вирівнювання економічної і політичної розвиненості і вступ до єврозони і ядра всіх країн-членів ЄС. Таке вирівнювання на сучасному етапі розвитку ЄС може викликати протидію тих країн ядра ЄС, за рахунок яких буде відбуватися підняття рівня країн периферії ЄС і власної валюти і яке буде супроводжуватися значними для них втратами, здатними викликати в них соціальну напругу і нестабільність.

За умов погіршення стану ЄС певні країни його ядра можуть перейти на периферію, а єврозони – вийти з неї. Ініціаторами таких ймовірних змін структури ЄС можуть стати провідні країни ядра і єврозони, які матимуть намір ціною своїх певних втрат підтримувати існуючу структуру ЄС.

Таким чином, аналіз становлення і розвитку ЄС дозволяє зробити висновок, що сучасна структура ЄС може істотним чином змінюватися як внаслідок певної незбалансованості в управлінні ним з боку органів економічної і фінансової (монетарної) влад, так і в результаті дії суперечностей інтересів ЄС як єдиного цілого і окремих найбільш розвинених країн ядра і єврозони. Викликати такі зміни можуть передусім зовнішні по відношенню до ЄС фактори. Це підтверджують ті процеси, які зараз спостерігаються в ЄС в умовах діючої з 2008 року світової фінансової кризи.

Сучасна світова фінансова криза ускладнила стан ЄС як одного з трьох центрів світової господарської системи. Джерелом світової фінансової кризи, як відомо, були США, перший і найважливіший центр світової господарської системи. Слід зазначити, що США імітують долари, а ЄС – євро. Ці дві валюти одночасно обслуговують світову економічну систему і таким чином є основними складовими світової фінансової системи при безперечному домінуванні долара США. З цього цілком логічно зробити висновок про те, що долар США і євро утворюють на світовому фінансовому ринку ситуацію конкуренції, в якій євро намагається в конкурентній боротьбі одержати певну його частку. Та при цьому слід враховувати те, що, якщо економічною основою долара

США, принаймні формально, є народне господарство США, то економічною основою євро слід вважати економіку не всіх країн – членів ЄС, а тільки тих, які формують єврозону. Наявна ситуація у світовій економіці свідчить про те, що хоча світова фінансова криза і виникла в США, її наслідки призвели до програшу євро у конкурентній боротьбі з долларом США. А цьому цілком логічно відповідає і ослаблення економічного підґрунтя євро – єврозони ЄС, де ситуація настільки загострилася, що ряд країн, зокрема Греція, стикаються з проблемою можливого виходу з єврозони [7, 8].

Ситуація, яка склалася під впливом світової фінансової кризи в ЄС із зоною євро, глибоко розглядається в Європомеморандумі 2012 «Європейська інтеграція на перехресті доріг: поглибити демократію заради стабільності, солідарності та соціальної справедливості». Європомеморандум ґрунтується на результатах дискусій і виступах, які відбулися на 17-й студії, присвяченій альтернативній економічній політиці в Європі, що була організована Групою Євромемо і проходила 16–18 вересня 2011 року у Відні (Австрія) [9]. У резюме Європомеморандуму зазначається, що криза єврозони несе в собі загрози для європейської інтеграції. Підкреслюється, що замість того, щоб обмежити права фінансових установ, які є причиною кризи, європейське керівництво запровадило програму обмежень для Греції та інших країн периферії єврозони. Цим підтверджується зроблений вище висновок відносно структури ЄС і його механізму взаємодії управління фінансовими (монетарними) і економічними процесами.

Заслугує на увагу викладений в Європомеморандумі погляд на вплив процесів, що відбуваються в євроні, на перспективи вступу до ЄС країн-кандидатів і на взаємовідносини з країнами-сусідами, зокрема з Україною і Білоруссю. В цілому висловлюється стримана думка щодо вступу цих країн до ЄС, особливо це торкається Білорусі. При цьому вважається, що Україна притримується багатополунової зовнішньої політики між ЄС та Росією [9, р. 33].

У світлі розглянутого постає питання відносно приєднання до ЄС України. Зараз ЄС налічує 27 країн-членів, низка країн має статус асоційованого члена ЄС, кандидата до вступу до ЄС. Цей статус сподівається одержати у найближчий час і Україна. У березні 2003 року Європейська Комісія ухвалила нову концепцію своїх відносин з країнами, які матимуть з ЄС спільний кордон і членство яких в ЄС поки що не планується. Відповідно до послання «Ширша Європа – сусідство: новий вимір відносин з нашими східними й південними сусідами» до цих країн, крім України, входять Росія, Білорусь, Молдова та країни Південного Середземномор'я.

Європейським Союзом на додаток до існуючого виміру східного напрямку політики сусідства запропоновано ініціативу ЄС «Східне партнерство», учасниками якого є країни ЄС, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова та Україна. 7 травня 2009 року під час установчого саміту «Східного партнерства» у Празі прийнято спільну заяву, згідно з якою «Східне партнерство» буде доповненням до двосторонніх до-

говірних відносин між ЄС та кожною з держав-партнерів. Основна мета «Східного партнерства» – створення необхідних умов для прискорення політичної асоціації та подальшої економічної інтеграції між ЄС та зацікавленими країнами-партнерами. «Східне партнерство» передбачає: подальше спрощення візового режиму та поступовий рух до його лібералізації, укладання поглиблених зон вільної торгівлі, підтримку процесу адаптації законодавства та зміцнення інституційної здатності країн-партнерів, сприяння регіональному розвитку на основі політики регіонального вирівнювання ЄС, створення інтегрованої системи управління кордонами, співпрацю у сфері енергетичної безпеки.

Очевидно, що розширення ЄС шляхом прийняття до його складу нових країн-членів залежить передусім від успіхів політичного і економічного розвитку ЄС у цілому і окремих формуючих його країн, а також від впливу на нього цього розширення. При цьому слід мати на увазі, що вступ до ЄС нових країн-членів фактично призведе до збільшення в ЄС її периферії і зони власної валюти, тому що всі країни – асоційовані члени ЄС за рівнем свого розвитку зможуть увійти саме до цих складових ЄС. У світлі процесів, що відбуваються в ЄС під впливом світової фінансової кризи і несуть в собі загрозу збільшення периферії і зони власної валюти, тобто послаблення європейської інтеграції [9, р. 7–21], цілком логічно виникає ймовірність того, що ЄС може в подальшому дотримуватися двох стратегій:

- стратегії утримання від прийому нових членів доти, доки структура ЄС покращиться за рахунок скорочення периферії і зони власної валюти і відповідного збільшення ядра і єврозони;

- стратегії прийняття нових членів і одночасно з цим серйозної зміни механізму взаємодії всередині ЄС між країнами ядра і периферії, єврозони і зони власної валюти.

У разі прийняття ЄС першої з цих двох стратегій вступ України до ЄС відкладається на строк удосконалення структури ЄС. Якщо ж ЄС прийме другу стратегію свого структурного розвитку, то вступ України до ЄС стає значно більшою мірою залежним від її політичного і економічного розвитку. Але ймовірна значна зміна механізму взаємодії всередині ЄС може суттєво змінити умови і наслідки вступу України до ЄС.

На завершення дослідження можливих варіантів перспектив вступу України до ЄС наведемо результати виявлення динаміки розвитку інтеграційних процесів між Україною і країнами ЄС на базі торговельно-економічних відносин за допомогою коефіцієнта розширення інтеграції $K_{pi} = T_{3вт}/T_{3эт}$, де $T_{3вт}$ – темп зростання товарообігу розглядуваної країни з країнами об'єднання; $T_{3эт}$ – темп зростання загального товарообігу розглядуваної країни [10, с. 106–107]. При зменшенні товарообігу $K_{pi} = T_{3вт}/T_{3эт}$. Результати розрахунків значень коефіцієнта розширення інтеграції відображає табл. 1.

Дані табл. 1 свідчать про те, що процес інтеграції між Україною та країнами ЄС характеризується як нерівномірний.

Таблиця 1. Динаміка коефіцієнта розширення інтеграції між Україною і країнами ЄС

Роки	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Крі	1,06	1,06	1,07	0,95	1,1	1,06	0,98	0,95	1,04	0,96	1,0

Джерело: розраховано автором за [11, 12, 14, с. 7, 8]. Тренд: $Y = -0,0083X + 1,0705$.

Таблиця 2. Динаміка сальдо торгівлі товарами і послугами України з країнами ЄС, \$ млн.

Роки	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Товари	820,9	1462,2	-1958,5	4106,7	-8302,3	-10738,9	-5893,4	-6037,9	-7780,7
Послуги	660,8	661,9	467,8	477,5	383,2	229,2	-21,5	182,6	221

Джерело: [11, 12, 13, с. 6].

Тренд дозволяє констатувати, що на розглядуваному відрізку часу інтеграція між Україною та країнами ЄС має тенденцію звуження. Дані дозволяють також виявити і вплив на процес інтеграції розширення ЄС у 2004 році, яке спочатку посилювало інтеграцію України з ЄС, а потім послабило. Це пояснюється тим, що підприємства нових членів ЄС мали стабільні зв'язки з підприємствами України за часів існування СРСР. З їх реформуванням і переорієнтацією в межах ЄС ці зв'язки зменшувалися і навіть розривалися, і це вело до зменшення коефіцієнта розширення інтеграції. Збільшення коефіцієнта розширення інтеграції у 2009 році може бути пояснено впливом на процес інтеграції між Україною та країнами ЄС світової фінансової кризи, яка призвела до більшого зменшення загального товарообігу України, ніж товарообігу з країнами ЄС.

Наведені дані підтверджують висновок про вплив викликаних світовою фінансовою кризою структурних перетворень в ЄС на вступ до нього України.

Негативний вплив на розвиток інтеграційних процесів між Україною і ЄС може справити існуючий характер зростання товарообігу, який характеризується трансформацією позитивного сальдо у негативне сальдо з постійним зростанням останнього (крім 2009 року), що відображає табл. 2.

Очевидно, що в разі вступу України до ЄС останній не тільки втрачає доходи від торгівлі товарами з Україною, а й отримує негативне сальдо торгівлі товарами і послугами України з іншими країнами світу (-\$6,657 млрд. у 2011 році [14, с. 8]), а також її значний валовий зовнішній борг (на 01.01.2012 – \$126,2 млрд. [15, с. 89]).

Тому видається логічним зробити висновок, що в сучасних умовах структурної перебудови і ймовірної значної зміни механізму внутрішньої взаємодії країн – членів ЄС термін вступу до нього України визначається цими процесами.

Висновки

Викладений аналіз дозволяє стверджувати, що сучасний стан ЄС характеризується як нестабільний, і слід допускати ймовірність наявності двох стратегій розвитку його структури. За цих умов логічно вважати нереальною можливість близького в часі вступу України до ЄС, дата якого, скоріше за все, переноситься у віддалене майбутнє.

Перспективи подальших розвідок. Ситуація в ЄС у значній мірі залежить від результатів впливу прийнятих на світовому рівні заходів, спрямованих на подолання світової фінансової кризи. В міру реалізації цих заходів слід аналізувати

зміни, що відбуватимуться в розвитку ЄС, і з їх врахуванням на рівні України приймати науково обґрунтовані рішення, спрямовані на визначення оптимального шляху інтеграції України до світової економіки.

Список використаних джерел

1. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Д. Дайнен, М. Марченко (пер. з англ.). – К.: «К.І.С.», 2006. – 696 с.
2. Заблоцька Р.О. Європейський Союз: реалії та перспективи розвитку // Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: Монографія / [А.С. Філіпенко (кер. авт. кол.), В.С. Будкін, М.А. Дудченко та ін.]. – К.: Знання України, 2004. – С. 50–90.
3. Origins and Evolution of the European Union / Ed. D.Dinan. – N.Y.: Oxford University Press, 2006. – 362 p.
4. Рейтинг стран по объему ВВП на душу населения. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://vid1.rian.ru/ig/ratings/gdp_per_capita_2012.pdf
5. The Global Competitiveness Report 2011–2012. Klaus Schwab, World Economic Forum. – Geneva, Switzerland, 2011. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011_12.pdf
6. Кизим Н.А. Концентрация экономики и конкурентоспособность стран мира: Монография / Н.А. Кизим, В.М. Горбатов. – Х.: ІД «ИНЖЭК», 2005. – 216 с.
7. Макаревич В. После четырех дней оптимизма еврозона ЕС вступает в новую фазу усиливающегося финансового кризиса. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itar-tass.com/c188/466668.html>
8. Евросоюзу нужно готовиться к возможному распаду еврозоны – глава МИД Финляндии. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vedomosti.ru/finance/news/2012/08/17/2993371>
9. L'integration europeenne a la croisee des chemins: approfondir la democratie pour la stabilite, la solidarite et la justice social. EuroMemorandum 2012. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euromemo.eu/euromemorandum/index.html>
10. Сергеев В.П. Международное социалистическое разделение труда: показатели и тенденции развития / В.П. Сергеев. М.: Мысль, 1979. – 228 с.
11. Географічна структура експорту–імпорту товарів. Держстат України, 1998–2012. Дата останньої модифікації: 6/06/2011. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gu_u.html
12. Географічна структура експорту–імпорту послуг. Держстат України, 1998–2012. Дата останньої модифікації: 6/06/2011.

[Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukr-stat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gsp_u.html

13. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2011 році: Стат. зб. / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 242 с.

14. Зовнішня торгівля України: Стат. зб. / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 102 с.

15. Платіжний баланс і зовнішній борг України. 2011 рік. – К., 2012. – 123 с.

В.Я. КНЯЗЬКОВА,

аспірантка, Академія фінансового управління Міністерства фінансів України

Спеціальні податкові режими в сучасній теорії оподаткування

На підставі базисних категорій «режим», «податковий режим» розглянуто категорію «спеціальний податковий режим», визначено основні підходи до її трактування. Сформульовано уточнене визначення спеціального податкового режиму.

Ключові слова: режим, податковий режим, спеціальний податковий режим.

На основе базисных категорий «режим», «налоговый режим» рассмотрена категория «специальный налоговый режим», определены основные подходы к ее трактовке. Сформулировано уточненное определение специального налогового режима.

Ключевые слова: режим, налоговый режим, специальный налоговый режим.

On the basis of the categories «regime», «tax regime»; the category «a special tax regime» is considered, the main approaches to its treatment are determined. Determination of a special tax regime is formulated.

Keywords: regime, tax regime, a special tax regime.

Постановка проблеми. В умовах структурних трансформацій, які відбуваються в сучасних умовах розвитку економіки України, найбільш динамічною щодо перетворень і нестійкою до дифузійних викривлень економічного простору виявилася податкова система країни: фінансово-економічна криза, викликаний нею спад виробництва загострили проблему мобілізації доходів до державного бюджету, нестабільність й неузгодженість податкового законодавства, що посилює інституціональну нестійкість податкової системи, постійне накопичення зовнішньої заборгованості, яке потребує відволікання значних обсягів фінансових ресурсів держави на її обслуговування, призвели до того, що податкова політика є і продовжує бути, головним чином, націленою на досягнення фіскальних цілей.

Для реалізації принципово нових завдань в сфері оподаткування необхідно застосування оновленого інструментарію, який дозволить вирішувати завдання податкової політики, націленої на стимулювання й регулювання соціально-економічного розвитку держави. Важлива роль при цьому відводиться спеціальним податковим режимам як одному з провідних оперативних податкових регуляторів.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Значний внесок у дослідження теоретичних і прикладних аспектів щодо визначення й особливостей функціонування спеціальних податкових режимів зробили такі вчені, як К.В. Андрієвський, Г.В. Жирова, І.В. Зінов'єв, Є.А. Опря, С.В. Сарана, В.І. Теремецький, А.А. Шахмат'єв та інші. Однак обґрунтоване і ефективне застосування спеціальних податкових режимів потребує чіткості понятійного апарату для ідентифікації даної категорії із врахуванням особливостей податкової системи України та результатів накопиченого вітчизняного й зарубіжного досвіду.

Метою статті є визначення сутності категорії «спеціальний податковий режим» у сучасній теорії оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 11 розділу I Податкового кодексу України спеціальний податковий режим трактується як система заходів, що визначає особливий порядок оподаткування окремих категорій господарюючих суб'єктів, може передбачати особливий порядок визначення елементів податку та збору, звільнення від сплати окремих податків та зборів [13].

Само поняття «режим» активно використовується в науковому понятійному апараті, в термінології різноманітних сфер суспільного життя (політичній, економічній, міжнародній тощо), займаючи важливе місце, виступаючи багатofункціональною категорією. Так, стосовно сфери оподаткування поширеного використання набули такі терміни, як «загальний режим оподаткування», «податковий режим», «спеціальний податковий режим». Оперуючи такими поняттями вчені і практики часто не розкривають їхніх значень або надають їм неоднакові тлумачення. З огляду на це, на нашу думку, необхідно провести термінологічне упорядкування зазначених понять, що надасть можливість сформувати авторський теоретичний підхід до визначення категорії «спеціальний податковий режим».

Категорія «режим» є фундаментом для визначення термінів «податковий режим» й «спеціальний податковий режим». Останні, у свою чергу, є похідними від режиму, оскільки ця категорія є первинною основою (базовим поняттям), на якій ведеться побудова зазначених дефініцій.

Для більш глибокого розуміння природи базисної категорії «режим» необхідно надати визначення її змісту.